

Оксана КВАСНИЦЯ

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Проаналізовано розвиток та систему підтримки малого бізнесу в зарубіжних країнах. Виявлено закономірності функціонування та обґрунтовано пропозиції щодо активізації розвитку малого бізнесу в Україні в контексті зарубіжного досвіду.

В умовах ефективної та виваженої державної підтримки підприємства малого бізнесу мають кращі можливості адаптації в період кризових явищ. Оскільки малі підприємства достатньо швидко займають сфери діяльності, в яких не зацікавлений великий бізнес, від їх розвитку залежить функціонування економіки держави, це допомагає подолати стагнаційні явища в економічній системі країни. Однак в Україні малому підприємству поки що не приділяється належної уваги, оскільки відсутня чітка стратегія регулювання цієї форми господарювання, недосконалою є система фінансування становлення і розвитку малого бізнесу, невідпрацьованими залишаються правові й організаційні питання діяльності мікропідприємств. Тому для розширення сектору підприємств малого бізнесу та їх стійкого розвитку дуже важливим є аналіз світового досвіду діяльності малого бізнесу та обґрунтування можливості його використання в Україні.

Дослідженням проблем стану та розвитку малого бізнесу у зарубіжних країнах велику увагу приділяють такі українські та зарубіжні вчені, такі як А. Алексєєв, І. Андрєєва, В. Воротін, Д. Ісаченко, Я. Кашуба, В. Кіщак, І. Кіщак, В. Кредісов, О. Кузнецова, Д. Ляпін, К. Павлов, С. Реверчук, Д. Пиріг та інші. На жаль, комплексних досліджень з питань розвитку малого бізнесу,

його державної підтримки в зарубіжних країнах, можливостей імплементації в українських реаліях поки що бракує.

Метою статті є вивчення й узагальнення зарубіжного досвіду організації та розвитку малого підприємництва, а також пошук можливостей його використання у вітчизняній практиці.

В країнах Європи (це стосується також і багатьох країн пострадянського простору) уряд достойно оцінив значення цього сектору економіки, а тому спрямовує свої зусилля на забезпечення ефективного функціонування малого бізнесу. Його підтримка є самостійною складовою державної політики багатьох країн, де створено спеціальні урядові органи управління і підтримки малого бізнесу.

Фінансова підтримка суб'єктів малого бізнесу у країнах із розвинутою економікою здійснюється переважно під патронажем уряду та державних органів із використанням коштів бюджету, а також авторитету держави і важелів державної економічної політики, що спроможні зробити привабливим для суб'єктів приватного сектору співробітництво з малим бізнесом.

Зарубіжний досвід переконливо свідчить, що підприємства малого бізнесу розвиваються швидкими темпами, стабільно й ефективно працюють у розвинених країнах

світу завдяки активній державній підтримці на всіх рівнях влади. Держава, в свою чергу, отримує зростання обсягів виробництва продукції, зниження напруженості на ринку праці, збалансування різних галузей економіки, співпрацю великого і малого бізнесу, формування середнього класу підприємців, вирішення соціальних проблем, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів, зростання надходжень до бюджетів всіх рівнів за рахунок податків. Тому малий бізнес є основою для стабільного розвитку економіки будь-якої країни. У Франції основний вплив на розвиток і стимулювання малого бізнесу з боку державних органів сконцентровано на підвищенні кваліфікації управлінського персоналу малих фірм та створенні законодавчих гарантій щодо попередження їх від банкрутства. В Іспанії у випадку нестачі власних коштів уряд надає фінансову допомогу малим підприємствам. Країни Азії, що розвиваються (Тайвань, Сінгапур, Індонезія), здійснили економічний ривок саме за рахунок стрімкого розвитку підприємств малого бізнесу.

З розвитку підприємств малого бізнесу Сінгапур посідає 5-те місце у світі за рахунок надання пільг в оподаткуванні (особливо у перші роки створення підприємства), постійного зниження відсотків за кредитами, які надають малим підприємствам, великої кількості пільгових програм кредитування, державного фінансування навчання та підвищення кваліфікації робітників, які зайняті у сфері малого бізнесу. Завдяки такій підтримці в Сінгапурі функціонує близько 140 тисяч підприємств малого і середнього бізнесу, що становить 90% від усіх підприємств країни, які забезпечують приріст ВВП на рівні 5–6% на рік [8].

Малий бізнес у Китаї розвивається дуже стрімко й успішно, що підтверджується значними обсягами виробництва дешевих товарів, які виробляють саме на

підприємствах малого бізнесу. Уряд Китаю прийняв рішення про переорієнтацію економіки країни з ресурсоємних виробництв на підприємства малого бізнесу, а також підтримує розвиток підприємств у сфері розробки програмного забезпечення і виробництва електротоварів [8]. Регулювання розвитку малого бізнесу в Китаї здійснює Національна комісія з розвитку і реформування, яка приймає рішення про стимулювання створення і розвитку деяких видів малих підприємств, здійснює контроль за проведенням тендерних аукціонів, які дають змогу малим підприємствам отримувати державні замовлення на поставку товарів і послуг.

Зазначимо, що в Індії налічується 3 млн. підприємств малого бізнесу, на яких працює до 80% найманих працівників усієї індійської промисловості. Основними сферами діяльності малих підприємств є фермерське господарство, інформаційна та технологічна сфери. Державна підтримка відіграє важливу роль у розвитку підприємств малого бізнесу, і здійснюється на федеральному та регіональному рівнях, а програми підтримки малих підприємств розробляються на 5–10 років плановою комісією Індії. Державна підтримка малих підприємств Індії полягає у розвитку експортної діяльності малих компаній, наданні податкових і митних пільг, субсидій, зниженням орендних ставок та пільгового фінансування [7].

В Японії питома вага підприємств малого бізнесу становить близько 40%, які функціонують в галузях будівництва, легкої промисловості та сфери послуг [8]. Пільги на розвиток малого бізнесу залежать від статусу підприємства та виду діяльності. Державна підтримка малого бізнесу полягає у наданні державних субсидій і позик для розвитку підприємства, а держава виступає поручителем при отриманні кредиту в банку. Законодавство Японії жорстко

регулює ринкову вартість на всі види продукції, уряд контролює необґрунтоване підвищення цін на сировину, матеріали, готову продукцію і послуги, що сприяє розвитку малого бізнесу в країні.

Особливість державного регулювання малого бізнесу в Японії проявляється у тимчасовому характері підтримки розвитку окремих галузей або сфер діяльності, які мають велике значення для розвитку країни або знаходяться у несприятливих умовах господарювання. Малим підприємствам надається допомога в отриманні державних замовлень на поставку товарів і послуг, питома вага яких в обсязі державних замовлень становить 45%, в обсязі інших підприємств і організацій – 32% [10].

В Японії основна увага з боку держави приділяється розвитку підприємницьких структур, діяльність яких має науково-дослідний характер, а продукція є наукомісткою, конкурентоспроможною на світових ринках. Важливим питанням державного впливу на підприємницьку діяльність є забезпечення фінансовими ресурсами. Держава приділяє особливу увагу розробленню і провадженню ресурсозберігаючих технологій. Відповідно застосовуються економічні методи сприяння, включаючи пільги в оподаткуванні підприємницької діяльності, надаються пільгові кредити; формується система сприяння розвитку пріоритетних напрямів підприємництва.

У Японії створено клімат найбільшого сприяння малому бізнесу. Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Японії спрямована на зміцнення слабких економічних місць таких підприємств. На основі закону “Про основи політики стосовно малих і середніх підприємств” (1963 р.) у країні була створена цілісна система законодавчого забезпечення всебічної підтримки малого бізнесу. З-поміж багатьох законів, спрямованих на підтримку бізнесу

в Японії, особливо треба виокремити Закони “Про сприяння модернізації середніх і малих підприємств”, “Про організацію кооперативів середніх і малих підприємств”, “Про керівництво діяльністю середніх і малих підприємств”. Як механізм реалізації згаданих законів державою створено спеціальний орган – Консультативну раду.

Держава застосовує досить прозорі форми підтримки, які стимулюють ефективний розвиток малого бізнесу. Так, встановлено особливий порядок фінансування малих форм господарювання. Ці підприємства кредитуються не тільки звичайними комерційними банками, а й спеціально створеними державними та приватними фінансовими інститутами.

У державному бюджеті Японії передбачаються кошти для підтримки дрібного бізнесу в формі субсидій. Вони розподіляються і контролюються управліннями з малих і середніх підприємств при міністерстві зовнішньої торгівлі і промисловості та фондом фінансової підтримки.

На основі існуючого законодавства про підтримку підприємництва в Японії були створені три державні фінансові фонди, які займаються фінансовим забезпеченням малого бізнесу: Центральний кооперативний банк для торговельних і промислових підприємств, Народна корпорація з питань фінансування, Державна корпорація з фінансування малих підприємств.

Значний внесок у справу фінансування малого і середнього бізнесу зробили державні та місцеві органи влади Японії, асоціації, які виконують функції гарантування позик малому і середньому бізнесу. Подібні завдання також ставлять перед собою Державна корпорація з питань страхування кредитів і фінансування малого бізнесу, акціонерні товариства з інвестування та розвитку дрібних і середніх фірм. Такі державні заходи з опіки забезпечують реальну

підтримку малого підприємництва, яке ще не має можливості забезпечити отримані кошти особистим майном.

Аналіз механізмів підтримки малого бізнесу в Японії свідчить, що чим значніша роль малого підприємництва в економічному житті, тим різноманітніші форми його підтримки [5, 32].

Особливістю діяльності суб'єктів малого бізнесу Японії є те, що вони зосереджені не на отримання якомога більшого прибутку у найкоротші строки, а їхня мета полягає в тому, щоби забезпечити довгострокове зростання. Технологія виробництва є дуже важливою для фірм, а тому велика увага приділяється інноваціям – покращенню технологічних процесів, розробці нових товарів на основі досліджень і наукових ефективних розробок. Зазначимо, що інноваційні підходи застосовуються не лише у виробничих процесах, а й в управлінні людськими ресурсами, підвищуючи завдяки цьому продуктивність праці. Підприємства використовують спеціальні навчальні програми, запроваджують нові принципи у систему нарахування заробітної плати та стимулювання персоналу, залучають працівників до творчого процесу, генерування нових ідей [9, 166–167].

На відміну від Японії і деяких країн Європи у Канаді останніми роками відмовилися від традиційних субсидій, які використовувались для підтримки малого бізнесу, оскільки такі програми паралізували творчу енергію й ініціативність ділових людей, які сподівались лише на державну допомогу.

У цьому контексті уряд Канади особливо увагу приділяє створенню гнучких служб для малого бізнесу, а також наданню йому підтримки у вигляді гарантій за кредитами. Для того, щоб стимулювати комерційні банки, канадський законодавчий акт щодо кредитів малому бізнесу передбачає виплату кредиторам до 85% можливих збитків, якщо

малі структури не мають можливості повернути борг. Іншим напрямком вирішення цієї проблеми є створення банку для підтримки малих підприємств.

Канадські економісти дійшли висновку, що недостатньо створити макроекономічні умови та важелі для підтримки малого бізнесу. Необхідно забезпечити ще три умови, а саме: виховати підприємницьку культуру, що ґрунтується на усвідомленні важливості бізнесу для процвітання і добробуту суспільства; забезпечити необхідними програмами навчання; надати необхідне фінансування [5].

Першим спеціальним органом у США, покликаним надавати допомогу і підтримку малому бізнесу з метою збереження більшої конкуренції, була SBA –Адміністрація у справах малого бізнесу (АМБ), створена при Президентові США в 1953 р. Подібні органи з'явилися у 1960-х рр. і в країнах Західної Європи. У Франції було створено Державний секретаріат у малій і середній промисловості, у Великобританії – Комітет Болтона для вивчення стану справ малих підприємств, за рекомендацією якого при Міністерстві промисловості було створено відділ малих фірм; у Канаді – Міністерство у справах малого бізнесу; у Бельгії, Люксембурзі – міністерства середнього класу; в Японії – Національну адміністрацію малого бізнесу тощо. Крім цього, всебічну підтримку створенню і діяльності суб'єктів малого підприємництва надають місцеві органи влади (штатів, земель, муніципалітетів тощо).

З метою поліпшення доступу малих підприємств до кредитних ресурсів, АМБ виступає гарантом за виданими підприємцям позиками і забезпечує за рахунок своїх гарантійних фондів до 90% вартості застав [2].

У США також функціонують центри розвитку малого бізнесу, які надають послуги з консультування та підготовки реальних і по-

тенційних власників малих підприємств. Такі послуги можна одержати у приблизно 750 населених пунктах, що знаходяться на значній відстані один від одного, як, скажімо, Пуерто-Ріко та Віргінські острови. Служба центрів розвитку малого бізнесу розробляє національну політику й завдання відповідно до Закону про центри розвитку малого бізнесу від 1980 р. Вона встановлює стандарти, за якими створюються і діють такі центри; контролює дотримання застосовуваних циркулярів Адміністративно-бюджетного управління та законодавства; запроваджує нові підходи до поліпшення діяльності існуючих центрів. Служба відповідає за координацію програмних заходів з іншими видами діяльності управління, а також із діяльністю інших федеральних агентств та підтримує зв'язки з іншими федеральними агентствами, органами штатів і місцевими органами, а також з приватними організаціями, діяльність яких пов'язана з центрами розвитку малого бізнесу. Вона визначає також, який вплив на програму справляють істотні зміни та рішення в інших галузях діяльності агентства, інших урядових агентствах та у приватному секторі.

Фінансова підтримка малого підприємництва у США є результатом певних зусиль держави щодо цього. На практиці вона реалізується, головним чином, у вигляді доцільних, прямих і гарантованих позик.

Гарантовані позики надаються суб'єктам малого підприємництва приватними кредиторами під гарантію держави компенсувати майже всю суму боргу у разі неплатоспроможності позичальника. Гарантія держави значно зменшує ризик операції для фінансово-кредитної установи, внаслідок чого є зацікавленість кредитора у здійсненні угоди і встановлюються нижчі відсоткові ставки для позичальника.

Крім підтримки на загальнодержавному рівні, суб'єкти малого підприємництва в США мають можливість отримати фінансо-

ву допомогу на рівні свого штату. Стратегічний фонд Мічигану реалізує шість програм, мета яких – сприяння створенню та розвитку малих фірм. Цей фонд функціонує як форма партнерства між урядом і приватним сектором, причому кожен долар, що був ним інвестований, генерує від 20 до 40 доларів приватних інвестицій.

Прикладом сприяння розвитку підприємництва через грошово-кредитну систему може слугувати досвід Угорщини. Свого часу кредитування середнього та малого бізнесу стало "рушійною силою" економіки цієї країни. Саме завдяки розсудливій політиці кредитування угорцям вдалося твердо поставити приватний бізнес на ноги.

Усі кредити, застосовувані в Угорщині з початку 1990-х рр., можна розділити на 3 категорії: спеціальні – для середнього та малого бізнесу; кредити за програмою РБІ, мікрокредити і кредити для проведення санації. Кредити за програмою РБІ доступні тим підприємствам, у статутному фонді яких частка держави менше 50%. Такі кредити використовуються для розширення діяльності, тобто на придбання основних фондів. Кредити для проведення санації надаються підприємцям, які бажають придбати майно підприємств, що ліквідуються. Система надання санаційних кредитів, введена в Угорщині на початку 1990-х рр., мала на меті прискорити і спростити процес ліквідації банкрутів [3].

Не є винятком практика фінансової підтримки малого підприємництва Великобританії. Тут також роль організатора, спонсора та головного виконавця заходів відіграє держава. Так, на рівні уряду розробляються програми надання фінансової допомоги малому підприємству, серед яких:

1) "Схема сприяння створенню підприємств", яка передбачає фінансову допомогу безробітним, що мають намір розпочати власну справу;

2) “Програма гарантування кредитів”, яка поширюється на 70–80% кредитів, що надаються малому підприємству банками;

3) “Агенція допомоги підприємствам місцевого призначення”, яка є системою близько 200 самостійних регіональних бюро, що здійснюють фінансову підтримку малих підприємств на місцевому рівні;

4) програми допомоги молоді у створенні та розширенні власної справи;

5) програми допомоги місцевій владі у розвитку малого підприємництва на місцях.

Допомогу у кредитуванні надають і комерційні заклади. Так, наприклад, великі банки “Мідленд” та “Нешнл Вестмінстер Банк” запровадили практику спеціальних позик для фірм, що перебувають на початковому етапі функціонування. Крім того, у Великобританії функціонують спеціалізовані фонди, діяльність яких спрямована на кредитування суб’єктів малого підприємництва і ґрунтується на покритті витрат від більшого ризику повернення кредитів вищим рівнем доходів від інвестування цього сектору порівняно з доходами від інвестування у великі компанії.

Основними організаторами й учасниками програм підтримки підприємництва у Великобританії є центральний уряд, відділи розвитку підприємництва в місцевих органах влади, приватні фірми, що спеціалізуються на бізнес-консультуванні і бізнес-тренінгу, банки (підключаються до малий бізнес, вони тим самим розширюють коло своїх клієнтів), асоціації бізнесменів, торговельні палати, ради з підготовки кадрів і підприємництва в Англії й Уельсі (Training and Enterprise Councils, TEC) і місцеві компанії з підприємництва (Local Enterprise Company, LEC) у Шотландії. Існує єдина мережа цих спеціалізованих приватних компаній по всій країні, і кожна з них оперує тільки на своїй території. Є деякі загальні положення про те, що таке TEC чи

LEC, однак кожна організація дотримується власної політики, самостійно визначає пріоритети, розробляє схеми підтримки тощо. Основна частина фінансування надходить за державними замовленнями через відділи підприємництва, але крім того активно залучаються приватні джерела фінансування через спільні програми з іншими суб’єктами господарювання.

Характерною рисою діяльності даних організацій є комплексний підхід до вирішення регіональних проблем, включаючи підприємництво, економічний розвиток регіону в цілому, підвищення кваліфікації і розвиток кадрового потенціалу, зайнятість населення, регенерацію закинутих місць і ін. Оскільки на практиці всі ці проблеми нерозривні (і не тільки у Великобританії, але й у будь-якій іншій країні), вирішувати їх доводиться у взаємозв’язку. Ця особливість закладена в статутних документах і відображена в назві TEC – ради з підготовки кадрів і підприємництва.

В Англії підтримка дрібного підприємства була однією з основних цілей економічної політики уряду М. Тетчер. Уряд впливав на сферу дрібного бізнесу шляхом забезпечення загальних соціально-економічних умов підприємницької діяльності (заходи у сфері оподаткування, приватизації, трудового законодавства), а також використовуючи різноманітні економічні, організаційні, правові норми і методи безпосередньої підтримки (заснування спеціальних служб і програм стимулювання ділової активності, курсів для підприємців, пільгові умови фінансування) [6]. Крім цих бюджетних заходів, дрібним фірмам надаються пільги при справлянні податку на майно, що допомагає їм частково вирішити проблему ліквідності, на капіталовкладення у нові сфери бізнесу, зниження ставок на інвестування.

У Німеччині політика держави стосовно підтримки підприємництва спрямована на

те, щоб за рахунок розвитку підприємницьких структур забезпечити вирішення економічних і екологічних проблем окремих земель. Прямі державні важелі передбачають надання пільг тим підприємницьким структурам, діяльність яких спрямована на вирішення важливих для держави проблем, що поліпшують умови життєдіяльності людини, забезпечують престиж країни на міжнародних ринках. У Німеччині середні та малі підприємства становлять понад 99% від усіх функціонуючих у державі підприємств. При цьому 93% складають підприємства, на яких чисельність працюючих не перевищує 20 осіб, тобто в Німеччині переважають малі підприємницькі структури, які успішно вирішують проблеми держави у сфері зайнятості населення, забезпечення потреб споживачів у продукції та послугах.

У Німеччині програма державної політики підтримки малого бізнесу реалізується у напрямку створення сприятливих умов, які допомагають цьому сектору виявити свої специфічні переваги в конкурентній боротьбі з великими концернами, а також надання різноманітних податково-фінансових пільг. Особливе значення має система економічного контролю над процесами концентрації капіталу, яка запобігає поглинанню малих структур великим капіталом, відвертаючи загрозу деформації ринкової структури.

Форми економічної підтримки державою малих і середніх підприємств досить різноманітні. Основну увагу держава приділяє: підтримці підприємницьких структур, які займаються науково-дослідними роботами, інноваційною діяльністю, фінансуючи такі роботи; надає гарантовані позики. При цьому держава гарантує позики, надані комерційними фінансово-кредитними установами і забезпечує до 80% суми позики. Держава бере активну участь у роботі всіх структур, які надають допомо-

гу малому бізнесу. Держава також оплачує вартість понад половини консультацій підприємствам, надає щорічні пільгові кредити для модернізації виробництва з Фонду плану Маршалл. Важливу роль відіграє і пільгова податково-фінансова політика. У Німеччині встановлено неоподатковуваний мінімум прибутку, впроваджено механізм сплати податку з прибутку за пільговою ставкою, який застосовується у випадку не перевищення суми прибутку визначеної законом межі.

Значна роль в опікуванні інтересами малого та середнього бізнесу відводиться створеному з цією метою Відомству з опіки. У своїй політиці щодо створення і стимулювання дрібного та середнього бізнесу ця організація використовує не тільки інструментарій, що опосередковано впливає на досягнення цілі. Здебільшого практикуються заходи щодо прямої підтримки монополістичного сектору. Так, при продажу підприємств Відомство з опіки керується пріоритетом невеликих покупців перед великими при рівнозначності поданих пропозицій.

Державна політика Іспанії стосовно розвитку підприємництва спрямована на забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках збуту. Втілює державну політику Інститут малих і середніх підприємств (IMPI), до функцій якого належить:

- обґрунтування пріоритетних напрямів підприємницької діяльності і визначення форм фінансової підтримки їх розвитку;
- фінансування процесів кооперації малих підприємницьких структур;
- участь у капіталі підприємницьких організацій;
- розроблення антимонопольного законодавства;
- створення умов для ефективного розвитку підприємництва в регіонах;

– надання гарантій фінансово-кредитним установам, які обслуговують малі і середні підприємницькі структури.

В Іспанії практикується така форма недержавної підтримки суб'єктів малого підприємництва, як надання допомоги через товариства взаємного гарантування. Такі товариства створюються за рахунок добровільних внесків підприємців і мають на меті надання гарантій банкам за своїх членів при отриманні кредитів під конкретні підприємницькі проекти, а також проведення експертної оцінки цих проектів на предмет виявлення рівня їхньої прибутковості. Функціонування таких закладів відіграє значну роль у розв'язанні проблеми фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів малого підприємництва своїми силами, без залучення бюджетних коштів. Тому з метою стимулювання розвитку товариств взаємного гарантування та підвищення довіри до них з боку кредитних закладів уряд Іспанії прийняв закон, що регулює їхню діяльність і передбачає певні гарантії та фінансову допомогу з боку держави у разі нестачі власних коштів. При накопиченні більшого капіталу окремі товариства взаємного гарантування перетворюються на товариства взаємного фінансування, які згідно із законодавством набувають статусу фінансових закладів і займаються прямим кредитуванням підприємницьких проектів [1, 21].

Відтак, питома вага малих підприємств у загальній кількості СПД Іспанії у 2010 р. перевищила 99%, що становить 52 суб'єкти господарювання на 1000 чоловік, де зайнято 62,3% усіх працівників. Малі підприємства країни створюють 50,5% додатної вартості та забезпечують 46,5% усього товарообороту [4, 39].

Враховуючи зарубіжний досвід, варто зазначити, що малий бізнес успішно розвивається за умови постійної й ефективної державної підтримки.

Однак в Україні підприємства малого бізнесу є незахищеними, дуже вразливими до зовнішніх економічних факторів, практично не мають можливості реалізувати свої товари на міжнародному ринку. Щойно деякі підприємства починають розвиватися, нарощувати обсяги виробництва, їх переводять у розряд великих підприємств, які не мають права отримувати пільги в кредитуванні, оподаткуванні, ліцензуванні та ін.

Для підтримки малого підприємництва в нашій країні розроблена низка нормативно-правових актів, діють норми міжнародних угод і договорів, основною метою яких є створення сприятливих умов для використання державних фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів, науково-технічних розробок і технологій, формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємства, запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Однак, за наявності великої нормативно-правової бази підприємства малого бізнесу розвиваються в Україні дуже повільно, незначна їх частина переросла у середні підприємства або вийшла на міжнародні ринки. Все це пояснюється тим, що бажання держави створити необхідні умови для розвитку підприємств малого бізнесу проявляється лише у вигляді розробки нових законів, концепцій або програм щодо сприяння розвитку таких підприємств, однак вони не мають дієвого впливу на покращення і полегшення їх функціонування. У нас немає комплексної системи підтримки малого бізнесу на всіх рівнях влади.

Посилаючись на світовий досвід, можна стверджувати, що приєднання країни до Світової організації торгівлі розширює можливості розвитку малого бізнесу, створює для нього низку переваг, основними серед яких є покращення підприємниць-

кого середовища; спрощення зовнішньоекономічних торговельних процедур, сертифікації та стандартизації; доступ до іноземних ринків товарів та послуг; здешевлення імпортованої сировини та проміжної продукції, що використовується для власного виробництва; доступ до дешевших кредитних ресурсів та якісніших фінансових послуг; вирівнювання правил гри для малого та великого бізнесу та ін.

Високі темпи економічного зростання, які продемонстрували у другій половині минулого століття країни ЄС, Японія, Південна Корея, нові індустріальні країни Східної Азії, Китай, Індія та Бразилія, були досягнуті тому, що там державна економічна політика спрямовувалася на підтримку та стимулювання науково-технічних процесів із подальшою комерціалізацією їх результатів системою підприємництва як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Досвід зарубіжних країн засвідчує важливість переорієнтації у посткризовий період механізму державної підтримки з надання допомоги підприємствам для виживання у складних умовах на стимулювання їх до модернізації, у тому числі за рахунок послаблення обмежень щодо доступу до фінансових ресурсів.

Діяльність із налагодження результативного й ефективного механізму формування та реалізації державної політики підтримки малого бізнесу в Україні, безсумнівно, вимагає творчого запозичення та використання світових досягнень у цій сфері, насамперед досвіду країн з розвинутою ринковою економікою для забезпечення сталого розвитку малого підприємництва як невід'ємного сектора ринкової економіки та необхідної передумови для створення нових робочих місць. Водночас закордонний досвід не може бути прямо застосований у нашій країні. Пояснюється це тим, що кожна держава має націо-

нальну специфіку, яка впливає на галузеву структуру економіки, формування підприємницької культури, ставлення суспільства до підприємців тощо. Потрібний власний пошук розв'язання проблем з урахуванням економічних реалій сьогодення і специфіки національної ментальності.

Необхідність підтримки малих підприємств в усьому світі вважається обов'язком держави, тому що вони поступаються великим підприємствам за можливостями модернізації, проведенням маркетингових досліджень, залученням фінансових ресурсів, конкурентоспроможності товарів і послуг.

Водночас вивчення зарубіжних механізмів державної підтримки дає змогу виявити загальні риси. З урахуванням специфічних чинників вони певною мірою могли б бути використані в Україні. До них, на нашу думку, належать:

- наявність відповідних нормативно-правових актів;
- раціональний розподіл функцій між центральними, регіональними і місцевими органами державної влади з питань підтримки малого бізнесу;
- формування і реалізація комплексної системи державних і регіональних програм підтримки;
- спрямування асигнувань із бюджетів різних рівнів на реалізацію програм допомоги суб'єктам малого бізнесу;
- поєднання прямих та опосередкованих заходів підтримки малого підприємництва.

Основними інструментами такої підтримки мають стати:

- формування розгалуженої сітки державних інституцій з підтримки малого та середнього бізнесу. Одним із кроків у цьому напрямку може бути створення державних спеціалізованих фондів зі страхування малого бізнесу від інвестиційних ризиків. Альтернативним рішенням цього завдання

може стати встановлення агентських відносин із найнадійнішими страховими компаніями, які під гарантії уряду взяли б на себе обслуговування інвестиційних ризиків згаданого сектору економіки;

– встановлення агентських взаємовідносин з комерційними банками, які під гарантії уряду здійснювали б моніторинг конкурентоспроможності підприємств малого бізнесу і їх кредитування для поповнення оборотного капіталу та реалізації інвестиційних проектів;

– залучення малих підприємств до виконання державних замовлень, участі в інноваційному процесі;

– орієнтація державної політики на мотивацію спільної діяльності, взаємодопомоги і кооперацію всередині сектору малого бізнесу;

– взаємодія органів державної влади з громадськими структурами, що виражають інтереси малих підприємств при формуванні та реалізації державної політики в сфері малого підприємництва.

Узагальнення досвіду розвинутих країн стосовно розвитку і підтримки малого бізнесу дає змогу зробити такі висновки:

– розвинуті держави світу розробляють і реалізують політику підтримки малого бізнесу у напрямках, які забезпечують його престиж на міжнародних ринках, стабільну економічну ситуацію в країні, прискорюють темпи науково-технічного прогресу, займаються діяльністю у сфері вирішення важливих соціально-економічних та екологічних проблем суспільства;

– політика прямої державної підтримки застосовується в основному до малого бізнесу. Для цього використовують систему пільг в оподаткуванні підприємницької діяльності, надають на пільгових умовах кредити, державні позики;

– перевага в державній політиці надається формуванню умов для ефективного

розвитку малого бізнесу, тобто непрямым методам впливу на діяльність у напрямках, які визнані пріоритетними. В свою чергу пріоритетність діяльності малого бізнесу в кожній країні визначає держава відповідно до цілей економічної політики, стратегії розвитку і наявних проблем соціально-економічного характеру, які здатні вирішити малі підприємства;

– прямі методи державної фінансової підтримки малих підприємств тісно пов'язуються з питаннями підвищення ефективності їх господарювання. При цьому застосовуються певні обмеження у наданні гарантованих державних позик (Німеччина) по галузях економіки, залежно від важливості вирішуваних питань (Франція). У США та інших державах застосовується диференціація податків на підприємницьку діяльність залежно від величини доходу. При цьому більші пільги надаються підприємницьким структурам з меншими доходами. Важливими важелями державного стимулювання варто вважати надання пільг при оподаткуванні діяльності наукових і науково-дослідних підприємницьких організацій. Зокрема, податкові скидки застосовуються у сфері оплати праці науковців-дослідників, придбанні матеріально-технічних засобів, необхідних для здійснення науково-дослідних робіт і витрат на дослідження, які проводяться в університетах за контрактами з промисловими фірмами.

Таким чином, аналіз світового досвіду розвитку і державної підтримки малого бізнесу свідчить, що для ефективної діяльності всіх галузей економіки вкрай необхідно сформувати цілісну систему державної підтримки розвитку малого бізнесу, створити високоякісне правове поле й усунути невідповідність національних кількісних критеріїв визначення суб'єктів малого бізнесу показникам, які застосовують розвинені країни.

Література

1. Авксент'єв Ю. Під сонцем Іспанії: Іспанський досвід державної підтримки малого підприємництва // Підприємництво в Україні: події, проблеми, перспективи. – 1999. – № 2. – С. 21–22.
2. Алексєєв А. Кредити для малого бізнесу: усе-таки реальність? // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/articles/79191#article>.
3. Алматі Л., Лакмер З. Економічна політика та механізм фінансування суб'єктів підприємницької діяльності в Угорщині // Регіональна економіка. – 1999. – № 1.
4. Боцьора Л. О. Аналіз стану розвитку малого підприємництва в деяких країнах світу // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Серія "Економіка". – Вип. 2 (54). – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nuwm.rv.ua/methods/asp/vd1/Vek546.pdf>
5. Воротін В. Підтримка малого і середнього бізнесу в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону до і після фінансової кризи // Економічні реформи сьогодні. – 1999. – № 24. – С. 30–32.
6. Земленська В. Малий бізнес "по-англійськи": Вікно в Європу // Закон і бізнес. – 1999. – 17 квітня.
7. Малий бізнес: закордонний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nisse.ru/business/article/article_1141.html.
8. Малий бізнес: США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kreditbusiness.ru/usa.html>.
9. Пиріг Д. З. Досвід розвитку управління інноваційною діяльністю малих підприємств у зарубіжних країнах // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 3 (105). – С. 163–170.
10. Цикл життя малого підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aleksid.ru/chapter12.html>.